

Фріс П.Л.

*доктор юридичних наук,
професор, Заслужений
діяч науки і техніки
України, завідувач кафедри
кримінального права
Юридичного інституту
Прикарпатського
національного університету
імені Василя Стефаника*

Fris P.L.

*Doctor of Law, Professor,
Honored Worker of Science
and Technics of Ukraine,
Head of the Department of
Criminal Law of Law Institute
of Precarpathian National
University named after V.
Stefanyk*

ПОЛІТИКА У СФЕРІ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ – АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СЬОГОДЕННЯ

Кримінологічні показники рівня та коефіцієнту, як злочинності у цілому так і найбільш небезпечних її видів в Україні, наочно свідчать про вкрай негативні тенденції її розвитку. При цьому слід зазначити, що злочинність стала фактично одним із визначальних факторів, що обумовлюють розвиток країни, визначають успіх соціально-економічних перетворень. Незважаючи на постійні голосні заяви керівництва країни про посилення (необхідність посилення), інтенсифікацію боротьби із цим негативним явищем, кардинальних змін не відбувається. Вбачається, що основною причиною цього є те, що у нашій країні відсутня цілеспрямована політика у сфері боротьби зі злочинністю, як спирається на розроблену доктрину та концепцію. Внаслідок цього заходи, що розробляються та реалізуються в Україні у цьому напрямі часто є науково необґрунтованими, суперечливими, такими що відповідають інтересам лише окремих соціальних груп, а не суспільству у цілому.

Виходячи із зазначеного вбачається, що перед наукою та законодавством на порядок денний повстало ряд питань, які потребують нагального вирішення.

1. Слід з усією відвертістю заявити, що уся діяльність в сфері боротьби зі злочинністю, яка здійснюється сьогодні в Україні, не будується на базі національної ідеології. Багато у чому ідеологічною основою політики у сфері боротьби зі злочинністю залишається дещо трансформована та підґримована радянська ідеологія побудована на працях авторів марк-

систсько-ленінської теорії. Яскравим доказом цього є існуючий перекис заборонного напрямку в кримінально-правовій політиці, який проявляється у бажанні прийняти під кримінально-правову охорону якнайбільшу кількість суспільних відносин, благ та інтересів. Як наслідок, хоча б відомий факт невинного внесення до КК України за 14 років його існування більше 600 (!) змін та доповнень. І це тільки один приклад, а їх можна навести набагато більше. Вбачається, що в основі політики у сфері боротьби зі злочинністю повинна перебувати ліберально-демократична ідеологія, яка визначає кримінально-правову політику Європейських країн. Україна, яка стала на шлях євроінтеграції, і в цьому питанні повинна його дотримуватись. Цікавим є той факт, що в Росії в якості основи правової політики взагалі і, зрозуміло, політики у сфері боротьби зі злочинністю, обрана консервативна ідеологія, яка дає можливості при її розробці і реалізації перебувати на ідеологічних постулатах марксизму-ленінізму та великодержавного шовінізму [1].

Розробка власної національної по змісту, ліберально-демократичної по суті ідеології політики у сфері боротьби зі злочинністю є першим актуальним завданням, яке визначатиме усю подальшу, як наукову, так і законодавчу та правореалізаційну діяльність.

2. Незважаючи на достатній масив досліджень проблеми політики у сфері боротьби зі злочинністю, необхідно відверто зазначити, що на сьогодні українських науковців у своїй більшості цікавлять проблеми її складових (кримінально-правової, кримінальної процесуальної, кримінально-виконавчої та кримінологічної (профілактичної) політик). Практично відсутні наукові праці, в яких було би розкрито зміст цього напрямку політики держави, її структура, принципи, типи, взаємозв'язок внутрішнього та зовнішнього напрямів та т. ін. Сьогодні в нашій країні цьому питанню присвячена лише одна монографія (автора цих рядків), готується до друку колективна монографія у якій йому присвячений окремий розділ та подана до захисту дисертація на здобуття наукового ступеню кандидата юридичних наук. Напевно усі погодяться з тим, що цього недостатньо. Як свідчить багаторічна практика проведення конференцій, присвячених дослідженню проблем політики у сфері боротьби зі злочинністю, увага науковців продовжує концентруватись довкола приватних проблем цієї політики і не включає у себе дослідження загальнотеоретичних питань. Відсутність наукової дискусії на загальнотеоретичному рівні негативно впливає на стан розробленості проблеми, обумовлює те, що сьогодні немає можливості вести мову про можливість розробки її доктрини, яка

слугуватиме базою для прийняття законодавцем Концепції політики у сфері боротьби зі злочинністю, як перспективного дороговказу.

При цьому слід зазначити як позитивний момент те, що в українській науці, на відміну від позицій науковців інших пострадянських країн, практично відсутні дискусії що до розуміння змісті цієї політики. Дискусійними на сьогодні залишаються лише питання про доцільність/недоцільність використання для її позначення терміну «боротьба» і заміни його термінами «протидія», «запобігання» та т. ін. та питання про включення до її складових оперативно-розшукової та судової політик. Не зупиняючись зараз на змісті цієї дискусії, підкреслимо, що перебуваємо на позиції використання в її назві терміну «боротьба» та заперечення включення до її складових вищевказаних видів.

Таким чином наступним актуальним питанням у сфері, що аналізується є необхідність розгортання широкої наукової дискусії довкола фундаментальних проблем політики у сфері боротьби зі злочинністю у цілому. Її наслідком повинна стати розробка доктрини цієї політики та прийняття на її базі відповідної Концепції.

3. Розробка доктрини політики у сфері боротьби зі злочинністю, передбачає в якості наступного кроку, розробку та прийняття на законодавчому рівні Концепції політики у сфері боротьби зі злочинністю. Необхідно зазначити, що в цьому питанні Україна перебуває далеко не на передових позиціях. Така концепція вже двічі приймалась в Республіці Казахстан (зараз діє на період 2010-2020 рр.) [2], прийнята вона і у Республіці Таджикистан (на період 2013-2020 рр.) [3]. В Росії розроблена Концепція кримінально-правової політики (затверджена на рівні Громадської палати при Президенті Росії) [4], яка включила у себе ряд питань, які належать саме до сфери політики, що аналізується, а не кримінально-правової. Можливо це пов'язано із тим, що в Російській науці немає єдності в розумінні поняття та структури цього виду політики, коли одні науковці визначають її як «кримінальну політику», що включає у себе відомі складові, інші, як кримінально-правову до якої дехто включає ці складові, а дехто заперечує цьому, та т. ін. Такого рівні документ визначає основні пріоритети політики у сфері боротьби зі злочинністю у цілому. Разом із тим, аналіз зазначених документів не дає підстави високо оцінювати деякі з них. В ряді випадків вони мають здебільшого декларативний характер і у деякій мірі нагадують відомі з історії СРСР «Заходи по виконанню рішень ... з'їзду КПРС».

4. Розробка доктрини політики у сфері боротьби зі злочинністю «відкриває дорогу» для розробки доктрин її складових та прийняття законодавцем відповідних Концепцій.

Звичайно, що визначальною у цьому комплексі є доктрина та Концепція кримінально-правової політики. Завдяки науковій дискусії, яка була розпочата на початку XXI ст. слід констатувати те, що в Україні (єдиній країні пострадянського простору), така доктрина практично розроблена [5]. Здійснюються чисельні дослідження окремих проблем кримінально-правової політики, які стосуються як фундаментальних так і приватних питань. Усе це дає підстави стверджувати, що науковці України вже сьогодні здатні приступити до розробки Концепції кримінально-правової політики на середньо термінову (10 років) перспективу. Однак, було б бажано, щоб ініціатива її розробки виходила від законодавця, оскільки саме йому потрібно буде її приймати. Загальна концепція кримінально-правової політики повинна визначати її задачі, цілі, принципи, методи реалізації як на загальному рівні так і в розрізі окремих напрямів. Вона слугувати стабільності законодавства про кримінальну відповідальність.

Концепція повинна складатись із відповідних розділів, які визначатимуть основні поняття, завдання, цілі та інші ключові її моменти. Передувати їм повинна преамбула у якій визначатиметься поняття кримінально-правової політики, її місце в системі політики у сфері боротьби зі злочинністю та правової політики України у цілому, поняття самої Концепції кримінально-правової політики України.

Вбачається, що Концепція повинна включати у себе наступні розділи:

Розділ 1. Правова основа кримінально-правової політики України.

Розділ 2. Цілі кримінально-правової політики.

Розділ 3. Завдання кримінально-правової політики.

Розділ 4. Методи кримінально-правової політики та способи їх забезпечення.

Розділ 5. Напрями кримінально-правової політики.

підрозділ 5.1. Напрями кримінально-правової політики в сфері визначення підстав кримінальної відповідальності, злочинності та караності діянь, призначення та звільнення від кримінальної відповідальності та покарання.

підрозділ 5.2. Напрями кримінально-правової політики у сфері боротьби з окремими видами злочинів.

Розділ 6. Ефективність кримінально-правової політики.

Розділ 7. Теоретичні та практичні питання забезпечення реалізації Концепції.

Вбачається, що основною, базовою ідеєю, яка повинна бути закладена у Концепцію повинна стати ідея суттєвого звуження сфери кримінально-правового регулювання яка у кінцевому має призвести до прийняття Кримінального кодексу у новій редакції.

5. На превеликий жаль стан розробки проблем кримінальної процесуальної, кримінально-виконавчої та кримінологічної (профілактичної) політик не дає підстав для оптимізму.

Проблемам кримінальної процесуальної політики в Україні присвячена одна монографія та ряд наукових публікації в яких розкривається поняття, зміст, завдання, типи, принципи та т. ін. цього виду політики (О.Б. Загурський) [6].

Проблематиці кримінально-виконавчої політики присвячена одна кандидатська дисертація (В.В. Кондратішина) [7] та наукові публікації деяких інших авторів (Ю.В. Кернякевич-Танасійчук).

Проблеми кримінологічної (профілактичної) політики досліджувались також, на жаль, лише на рівні наукових публікацій (В.В. Голіна, О.М. Джужа та В.В. Василевич).

Фактично широкої дискусії по цих складових політики у сфері боротьби зі злочинністю в Україні по сей день не розгорнуто, що не дає підстави для можливості розробки галузевих доктрин і відповідних Концепцій. Законодавча робота в цих напрямках не має відповідної наукової бази, що суттєво знижує законодавчий потенціал. Так, наприклад, по сей день в Україні відсутнє законодавство про профілактику (запобігання) злочинності. Пропоновані у свій час проекти законів містили, здебільшого, популістські положення, які не були науково обґрунтовані. Здебільшого популістські, науково необґрунтовані положення містились у різноманітних нормативних документах, що визначали заходи по профілактиці злочинності – «Програми», «Концепції» та т. ін.

Те саме можна сказати і про документи, що визначають реформу кримінально-виконавчої політики. Мається на увазі, в першу чергу, «Концепція реформування Державної кримінально-виконавчої служби України» [8], яка була схвалена Указом Президента України 25 квітня 2008 року, та прийнята на її базі Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2008 р. «Концепція Державної цільової програми реформування кримінально-виконавчої служби на період до 2017 року» [9].

У зв'язку із цим надзвичайно актуальним є здійснення наукових досліджень зазначених складових політики у сфері боротьби із злочинністю, розробка на їх базі відповідних доктрин та прийняття, у подальшому, на їх базі Концепцій на середньо термінову перспективу.

1. *Vasyl'ev A. A. Konservativnaya pravovaya ydeolohyya Rossyy: sushchnost' y formy proyavlenyya : monohrafiya / A. A. Vasyl'ev. – Moskva: Yurlytynform, 2015. – 496 s.*
2. *Kontseptsyya pravovoy polytyky Respublyky Kazakhstan na 2010-2020 hh.» [Elektronnyy resurs] // Ofitsiynyy sayt posol'stva Respubliki Kazakhstan v Kyrgyzs'kiy Respublitsi. – 2009. – Rezhym dostupu do resursu: <http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=04450&uro=17001>.*
3. *Kontseptsyya uholovno-pravovoy polytyky Respublyky Tadzhykystan [Elektronnyy resurs]. – 2013. – Rezhym dostupu do resursu: <http://mmk.tj/ru/Government-programs/concept/jinoyat>.*
4. *Obshchestvennaya palata pry Prezydente Rossyyskoy Federatsyy. Kontseptsyya uholovno-pravovoy polytyky Rossyyskoy Federatsyy [Elektronnyy resurs] / Obshchestvennaya palata pry Prezydente Rossyyskoy Federatsyy. – 2011. – Rezhym dostupu do resursu: <https://www.oprf.ru/ru/discussions/1389/newsitem/17889>.*
5. *Pravova doktryna Ukrayiny : u 5 t. T. 5 Kryminal'no-pravovi nauky v Ukrayini: stan, problemy ta shlyakhy rozvytku / V. Ya. Tatsiy, V. I. Borisov, V. I. Batyrhareyeva. – Kharkiv: «Pravo», 2013. – 1240 s.*
6. *Zahurs'kyy O. B. Kryminal'na protsesual'na polityka Ukrayiny : istoryko-pravovyy aspekt / O. B. Zahurs'kyy. – Ivano-Frankivs'k : Foliant, 2014. – 214 s.*
7. *Kondratishyna V. V. Kryminal'no-vykonavcha polityka Ukrayiny: formuvannya ta realizatsiya : dys. kand. : 12.00.08 / Kondratishyna V. V. – L'vivs'kyy derzhavnyy universytet vnutrishnikh sprav, 2009. – 216 s.*
8. *Ukaz Prezydenta Ukrayiny N 401/2008 vid 25 kvitnya 2008 r. Pro Kontseptsiyu reformuvannya Derzhavnoyi kryminal'no-vykonavchoyi sluzhby Ukrayiny. Elektronnyy resurs: Rezhym dostupu <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/401/2008>*
9. *Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny #1511-r vid 26 lystopada 2008 r. Pro skhvalennya Kontseptsiyi Derzhavnoyi tsil'ovoyi prohramy reformuvannya Derzhavnoyi kryminal'no-vykonavchoyi sluzhby na period do 2017 roku. Elektronnyy resurs. Rezhym dostupu: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1511-2008-r>*

Фріс П.Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю – актуальні питання сьогодення

Кримінологічні показники рівня та коефіцієнту, як злочинності у цілому так і найбільш небезпечних її видів в Україні, наочно свідчать про край негативно тенденції її розвитку. При цьому слід зазначити, що злочинність стала фактично одним із визначальних факторів, що обумовлюють розвиток країни, визначають

успіх соціально-економічних перетворень. Вбачається, що основною причиною цього є те, що у нашій країні відсутня цілеспрямована політика у сфері боротьби зі злочинністю, як спирається на розроблену доктрину та концепцію.

Розробка власної національної по змісту, ліберально-демократичної по суті ідеології політики у сфері боротьби зі злочинністю є першим актуальним завданням, яке визначатиме усю подальшу, як наукову, так і законодавчу та правореалізаційну діяльність.

При цьому автор зазначає як позитивний момент те, що в українській науці, на відміну від позицій науковців інших пострадянських країн, практично відсутні дискусії що до розуміння змісті цієї політики.

Науковці України вже сьогодні здатні приступити до розробки Концепції кримінально-правової політики на середньо термінову (10 років) перспективу.

Концепція повинна складатись із відповідних розділів, які визначатимуть основні поняття, завдання, цілі та інші ключові її моменти.

Вбачається, що основною, базовою ідеєю, яка повинна бути закладена у Концепцію повинна стати ідея суттєвого звуження сфери кримінально-правового регулювання яка у кінцевому має призвести до прийняття Кримінального кодексу у новій редакції.

Ключові слова: злочинність, політика у сфері боротьби зі злочинністю, напрями кримінально-правової політики.

Fris P.L. Policy in the fight against crime - current issues

Criminological performance levels and factor as crime in general and its most dangerous species in Ukraine, clearly show extremely negative trends in its development. It should be noted that crime was actually one of the key factors contributing to the development of the country, determine the success of socio-economic transformation. It appears that the main reason for this is that in our country there is no deliberate policy in the fight against crime, based on a developed doctrine and concept.

Development for their national content, liberal-democratic ideology essentially policy in the fight against crime is the first important task, which will determine all further as a scientific and legal and pravorealizatsiyu activities.

The author notes as a positive thing that in Ukrainian science as opposed to scientific positions other former Soviet countries, virtually no debate as to understand the contents of this policy.

Ukrainian scientists today are able to begin to develop the concept of criminal law policy at medium to longer (10 years) perspective.

The concept should consist of the relevant sections that define the basic concepts, objectives, targets and key moments of her.

It appears that the main, basic idea, which should be built into the concept should be essential idea of narrowing the scope of legal regulation which in the end will lead to the adoption of the Criminal Code in the new edition.

Keywords: crime policy in the fight against crime, directions penal policy.